



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT



PEDAGOŠKI INŠTITUT



EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

»Krepitev socialnih in državljanskih kompetenc strokovnih delavcev«



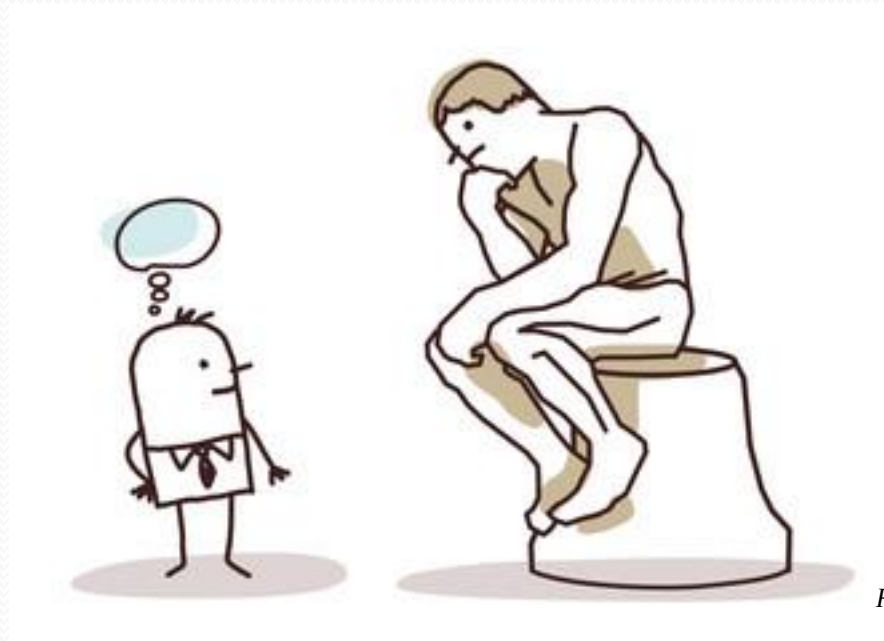
Le z drugimi smo

Dr. Tanja Pihlar,
zunanja sodelavka Pedagoškega inštituta
Ana Marija Grum,
zunanja sodelavka Pedagoškega inštituta
Robert Petrovič,
zunanji sodelavec Pedagoškega inštituta

Socializacija agresije in vrstniško nasilje: s filozofijo za otroke o nasilju

Naložbo sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije in
Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

POTEK PREDSTAVITVE



- I. FILOZOFIJA ZA OTROKE IN NASILJE**
- II. SPLOŠNA PREDSTAVITEV PROGRAMA**
- III. O POTEKU SKUPNEGA RAZISKOVANJA**

I. VLOGA FILOZOFIJE PRI PREPREČEVANJU NASILJA

Pojmovanje filozofije kot dejavnosti

Filozofija nam od Sokrata dalje ne pomeni le vednosti, ampak dejavnost – analiza pojmov, ki jih uporabljamo v vsakdanjem življenju, preiskovanje samoumevnih predstav, racionalno utemeljevanje lastnih pogledov in stališč ipd.

V filozofsko raziskovanje se lahko vključi vsakdo in v vseh starostnih obdobjih.

Filozofija kot premislek o življenju

Mladostnikov ne poučujemo o filozofiji, ampak jih spodbujamo, da izhajajoč iz svojih izkušenj razmišljajo o problemih iz svojega vsakdanjika, ki imajo filozofsko dimenzijo. Pomaga jim pri oblikovanju in usmerjanju v življenju.

Namenjena je otrokom in mladostnikom v starosti 4-18 let

Redno izvajanje programa filozofije za otroke pripomore k večji strpnosti

Otroke ne poučujemo o filozofiji, ampak jih spodbujamo, da samostojno, kritično in ustvarjalno razmišljajo, upoštevajoč mnenja drugih. Pozitivni učinki skupnega filozofskega raziskovanja skozi dialog so opazni na dolgi rok:

- izboljšajo sposobnost presojanja (oblikujejo lastna stališča in jih racionalno utemeljijo, iščejo primere, odkrivajo posledice ipd.);
 - naučijo se ustvarjalno reševati probleme;
- razvijajo kulturo dialoga (aktivno poslušajo, spoštujejo mnenja drugih);
- razvijajo empatijo in sposobnost privzeti različne perspektive;
 - okrepi se njihova samopodoba in samospoštovanje.

Filozofski razmislek o nasilju omogoča otrokom in mladostnikom prepoznavati in razumevati različne oblike nasilja

Namen ni ponuditi recepta, kako ravnati v konkretnih primerih nasilja, ampak strokovno podporo, kako naj pedagoški delavci otrokom in mladostnikom pomagajo pri prepoznavanju različnih oblik nasilja, razmišljanju o njegovih vzrokih in posledicah ter možnostih obvladovanja konfliktnih situacij. Pri tem:

- razmišljajo o ključnih pojmi: spor, pravila, zasmehovanje, drugačnost, postaviti se zase ipd.;
- naučijo se razumevati različna čustva (jeza, strah, pogum ipd.);
- učijo se na sprejemljiv način izražati nestrinjanje in dopuščati drugačne poglede na neko stvar;
- mislijo o bolj miroljubnih oblikah skupnega življenja.

II. PREDSTAVITEV PROGRAMA

Ali otroci res lahko filozofirajo?

Otroška vprašanja:

Ali je drevo žalostno?

Ali je roža še živa, ko jo utrgam?

Kako se pogovarjajo živali?

Ali gredo konji v nebesa?

Kam gremo, ko umremo? ...

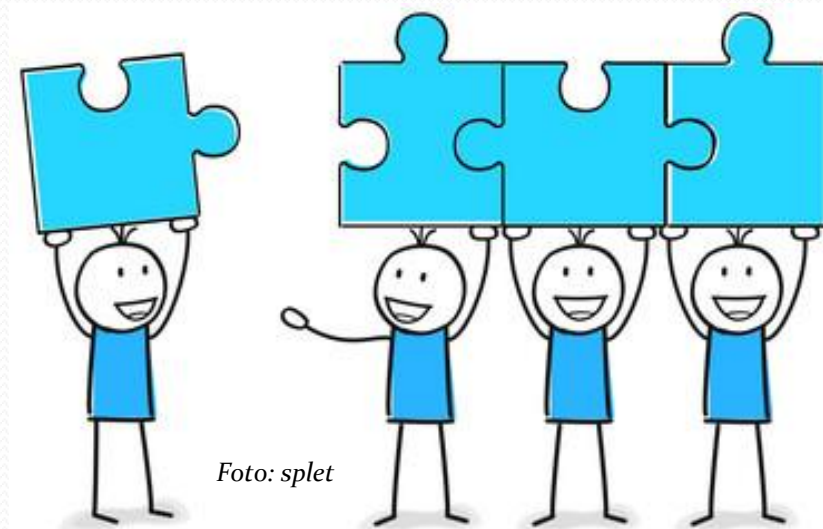
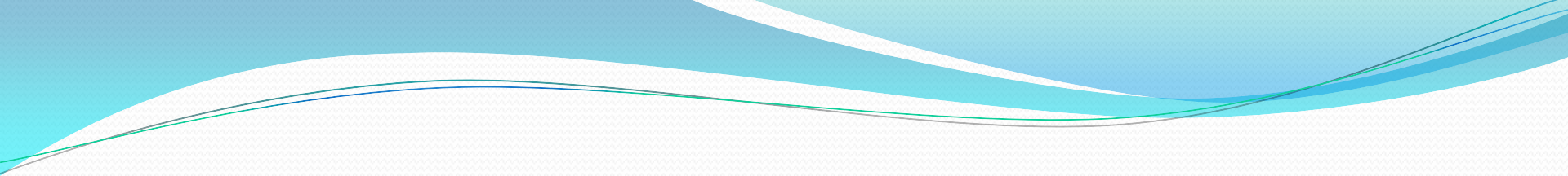


Foto: splet



To so »filozofska« vprašanja o bistvu ali smislu nečesa (»zakaj?«), ki izvirajo iz potrebe po orientaciji v svetu in osmišljanju otrokovih doživetij. Odgovora nanje ni mogoče poiskati v kakem leksikonu, ampak zahtevajo razmislek; ni enega samega odgovora, ki bi bil pravilen, ampak so mogoči različni pogledi.

PREDPOSTAVKE PROGRAMA

Čudenje in radovednost kot vzgiba za filozofijo

Že stari Grki so dejali, da je poglobitni vzgib za filozofijo čudenje: čudenje nad tem, da nekaj sploh je.

Kdor se čudi, želi to spoznati in razumeti.

Majhni otroci so po svoji naravi filozofi

Filozofsko držo ima vsakdo, ki se čudi in je radoveden – in taki so po svoji naravi prav otroci, ki se še niso „odvadili“ spraševati.

UTEMELJITEV PROGRAMA



Foto: splet

FZO je vzgojno-izobraževalni program, ki ga je v ZDA v začetku 70-ih let kot inovativni pedagoški pristop zasnoval Matthew Lipman (1922- 2010), ustanovitelj Inštituta za razvoj filozofije z otroke (IAPC, Mont Claire State University, New Jersey)

*»Zakaj so štiriletni, petletni in šestletni otroci radovedni, ustvarjalni, motivirani in kar ne nehajo spraševati, do osemnajstega leta pa postanejo pasivni, nekritični in jih učenje nadvse dolgočasi?«
(Matthew Lipman)*

S sodelavci je pripravil učno gradivo z namenom spodbujati samostojno, kritično, ustvarjalno in sodelovalno mišljenje pri otrocih in mladostnikih v starosti 4-18 let; didaktične čitanke (7) s filozofskimi zgodbami, v katerih nastopajo sovrstniki, ki se srečujejo s podobnimi življenjskimi problemi in dilemami, ter priročnike za učitelje.

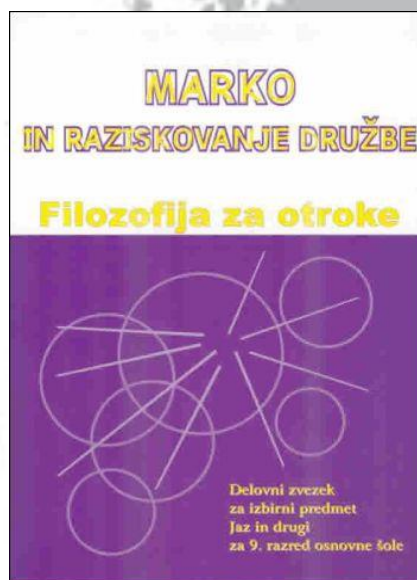


Foto: splet

Program je danes v več različicah (filozofiranje z otroki, otroška filozofija) razširjen v številnih državah po vsem svetu.

Položaj v Sloveniji

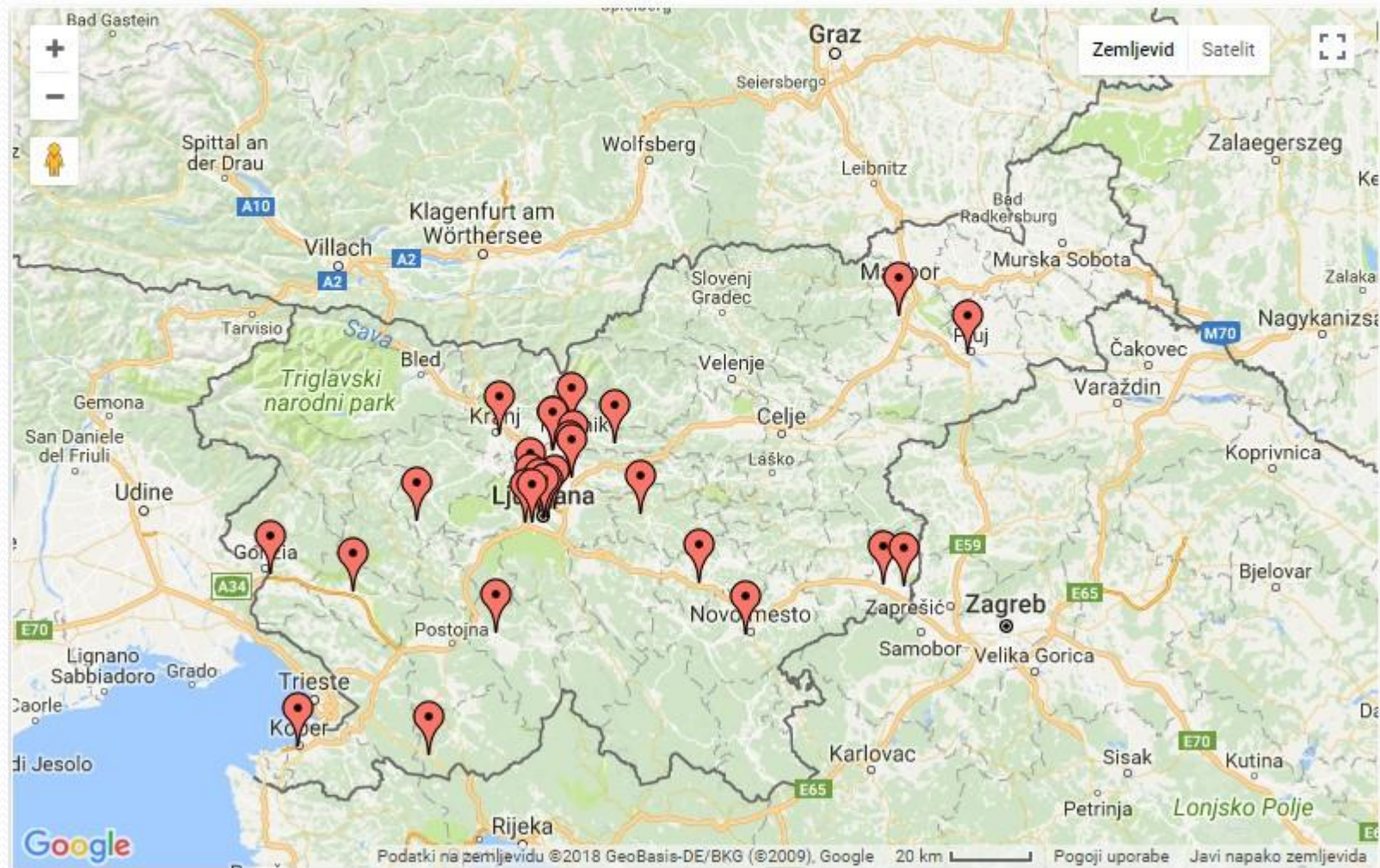
V šolskem letu 2001/2002 je bila FZO v tradicionalni obliki tudi v Sloveniji uvrščena v nabor izbirnih predmetov v zadnjem triletju osnovne šole.

- *Kritično mišljenje* (7. razred)
- *Etična raziskovanja* (8. razred)
 - *Jaz in drugi* (9. razred).

Trenutno se izvaja na okoli 50-ih šolah, v nekaterih vrtcih in javnih zavodih (knjižnice, medgeneracijski centri).

Interaktivni zemljevid FZO

Zemljevid šol in organizacij, kjer se v šolskem letu 2017/2018 v Sloveniji izvaja kakšen od programov filozofije za otroke



Izvajanje filozofije za otroke in mladostnike spodbuja in promovira tudi UNESCO:

Poučevanje filozofije opogumlja odprtost duha, državljansko odgovornost, razumevanje in strpnost med posamezniki in skupinami.

(...) Razvijanje filozofske debate v izobraževanju in kulturnem življenju bistveno prispeva k vzgoji državljanov z večanjem njihove zmožnosti za presojo, ki je temeljna za vsako demokracijo (Pariška deklaracija za filozofijo, 1995).

UNESCO je 3. četrtek v novembru razglasil za svetovni dan filozofije
<http://www.danfilozofije.net/dejavnosti/fzo/>

TEMELJNI POJMI IN METODOLOGIJA

(Neo)sokratski dialog

Osnovna metoda je dialoško spodbujanje mišljenja, ki se sproži ob določeni predlogi (slikanica, filozofska zgodba za otroke ipd.), pri čemer se mora moderator ravnati po interesu otrok;

Sokrat (ok. 470-399 pr.n.št.)

V pogovoru s someščani je preizkušal njihovo znanje (njegova drža: vem, da nič ne vem) in jih je s preizkusnimi vprašanji privedel do spoznanja, da v resnici ne vedo (zapletanje v protislovja, aporija), nato pa jim je pomagal priti do resničnega spoznanja;

Sokrat hoče biti samo pomočnik pri spoznavanju resnice („duhovna“ babica, babiška metoda);

Pedagog kot spodbujevalec diskusije

Podobnost s Sokratovo vlogo v diskusiji: pedagog nima izgotovljenih odgovorov na vprašanja, otroke spodbuja k razmisleku z izbranimi vprašanji;

Pedagog nima klasične vloge in ne posreduje znanja, ampak otrokom pomaga raziskati problem in doseči napredek v razumevanju.

Načeloma vsebinsko ne posega v pogovor, ampak je njegova vloga predvsem pomoč pri izražanju, oblikovanju pogledov, analizi uporabljenih pojmov, iskanju predpostavk, razvijanju kritičnosti in ohranjanju rdeče niti razprave.

Skupnost raziskovanja

- Vsi udeleženci, od katerih razmišlja vsak zase in vsi skupaj kot skupnost, so enakopravni;
- varno in sproščeno okolje, v katerem vsak otrok lahko pove svoje mnenje;
 - vsak predstavi svoje izkušnje in misli ter spoznava, kako razmišljajo in čustvujejo drugi;
- zagovarja svoje stališče pred drugimi in ga je pripravljen tudi spremeniti, če je treba;
- cilj ni doseči soglasje vseh, ampak priti do novih uvidov, do spoznanja, da obstaja več možnih pogledov na neki problem ipd.

Skupno raziskovanje po korakih

(pri različnih pristopih različno število korakov, odvisno tudi od veččnosti skupine)

- 1. korak:** začetna miselna spodbuda slikanice, filozofske zgodbe, fotografije, umetniške slike, kratki filmi, nenavadni predmeti ipd.;
- 2. korak:** čas za razmislek in zastavljanje vprašanj; otroci sami zastavijo vprašanja, ki se jim zdijo zanimiva in izberejo, o katerih bodo skupaj razmišljali.
- 3. korak:** skupno razmišljanje. pri otrocih, ki še niso dovolj večči FZO, voditelj sam zastavlja vprašanja in jih tako spodbuja k razmišljanju.
- 4. korak:** povzemanje spoznanj in zaključne misli ko zaključimo skupno razmišljanje, voditelj povzame spoznanja, do katerih so se skupaj dokopali, pri tem mu lahko pomagajo otroci. Vsak od njih lahko pove zaključno misel.
- 5. korak:** ustvarjalna spodbuda (mlajši otroci) risanje risbic, izdelovanje plakatov, kolažev, predmetov iz papirja, igranje socialnih igranic ... Otroke so spodbuja k temu, da to, o čemer so skupaj razmišljali, izrazijo na umetniško-ustvarjalni način.

TEMATIKE



Klasične tematike

KDO SEM: Ali sodi tudi ime k jazu? Kako bi bilo, če bi bili vsi ljudje enaki?

PRIJATELJSTVO: Kdo je pravi prijatelj? Ali se lahko s svojim prijateljem tudi prepiram?

SREČA: Kdaj ste bili najbolj srečni? Ali bi bili srečni, če ne bi imeli prijateljev, denarja ...?

POGUM IN STRAH: Kdo je pogumen? Kako prepoznamo, da je nekoga strah?

SANJE: Kako vemo, kdaj sanjamo in kdaj smo budni? Ali tudi živali sanjajo?

MISLI: Ali so naše misli vesele, če smo veseli? Ali tudi živali mislijo?

DOBRO IN ZLO: Kdo je dober človek? Ali hudobni ljudje počnejo samo hudobne stvari?

Filozofska vprašanja pri različnih predmetih

- **Slovenski jezik:** Zakaj imajo stvari imena? Zakaj hiši rečemo „hiša“? Kako bi se lahko sporazumevali, če ne bi bilo jezika?
- **Matematika:** Kaj pravzaprav je nič? Ali števila v resnici obstajajo? Koliko je neskončno?
- **Spoznavanje okolja:** Ali imajo rastline čustva? Ali je jabolko, ki smo ga utrgali z drevesa, živo? Kako si pravično delimo stvari? Kako bi bilo, če ne bi bilo v šoli pravil?
- **Telesna vzgoja:** Katera pravila v športu poznate? Kdo postavlja pravila? Ali jih lahko spreminjamo?
- **Umetnostna vzgoja:** Ali je lepo za vsakogar drugačno? Kje je lepota – v očeh opazovalca ali v stvareh, ki so lepe?

III. O POTEKU SKUPNEGA RAZISKOVANJA

Časovni okvir: priporočljivo je, da otroci filozofirajo redno 1 na teden po eno šolsko uro (ob istem času);

Prostorski okvir: priporočljivo je, da diskusija vselej poteka v istem prostoru, ki naj bo miren; posedemo se v krog, lahko tudi na blazine na tla.

Velikost skupine: idealno do 15 otrok;

Pravila za pogovor:

Otroke spodbudimo, da si pravila postavijo sami.

Govori samo eden, drugi poslušamo.

Govorimo vsem.

Govorimo na glas in razločno.

Opiramo se na predhodne govorce.

Navajamo dokaze in razloge.

Pripravljeni smo spremeniti svoje mnenje ipd.

PRAVILA ZA MODERATORJA DISKUSIJE

- Pustimo otroke, da sami razmišljajo, ne vsiljujemo jim lastnih prepričanj in mnenj.
 - Navezujemo na njihove izkušnje.
- Pazimo, da upoštevajo pravila za pogovor in jih spodbujamo k medsebojnemu poslušanju.
- Pazimo, da ima pogovor rdečo nit in da ne govorimo o vsem povprek (primer: kako je to povezano z našim vprašanjem?)
- Spodbujamo jih k uporabi miselnih vešči in medsebojnemu navezovanju.
 - Odgovorov otrok ne vrednotimo.
 - Kažemo lastno čudenje in radovednost.
- Če nam kdo zastavi vprašanje, ne odgovarjajmo nanj, ampak mu vrnemo vprašanje – *kaj pa ti misliš o tem?*

KAKO ZASTAVLJAMO VPRAŠANJA

Izogibajmo se zaprtih vprašanj, še zlasti zaprtih vprašanj o dejstvih.

Uporabljajmo čim več odprtih vprašanj (več možnih odgovorov):

Primer: »Ali imaš prijatelje?« (zaprto);

»Kdo je pravi prijatelj?« (odprto);

»Kako je hudobna mačeha zastrepila Sneguljčico?« (zaprto, sprašuje o dejstvu);

»Zakaj je hudobna mačeha zastrepila Sneguljčico?« (odprto);

»Zakaj so nekateri ljudje hudobni?« (odprto, filozofsko).

VPRAŠANJA, KI JIH ZASTAVLJAMO MED BRANJEM

Primeri:

»Ste tudi sam doživeli že kaj podobnega?«

»Kako mislite, da se počuti ...?«

»Kako bi se počutili, če bi bili ...?«

»Kako bi ... še lahko ravnal?«

»Kako bi se zgodba lahko nadaljevala?«

VPRAŠANJA, KI JIH UPORABLJAMO PRI MODERIRANJU POGOVORA

Vprašanja, ki iščejo razloge

»Ali lahko svoje mnenje utemeljite?«

»Zakaj tako mislite?«

Ne zadošča, da povemo, kaj mislimo, ampak moramo svoje mnenje tudi podkrepiti z razlogi. Ko mnenje utemeljimo, tudi drugi razumejo, zakaj tako mislimo.

Argument je utemeljeno mnenje, z njim sogovornika prepričujemo, da je nekaj res.

Zgradba argumenta

sklep ----- razlogi (prepričujejo v sprejetje sklepa)
KER

Razlogi so lahko empirični – informacije o dejstvih, ki so izkustveno preverljive;

Primer:

»Bojim se psov, ker lajajo in grizejo.«

Vseh razlogov ni mogoče izkustveno preveriti;

Primer:

»Prijeteljem ne smemo lagati ...
... ker se potem ne morejo več zanesti na nas.
... ker sicer sploh ne vemo več, kaj je resnično.
... ker jim moramo vselej govoriti resnico. (krožnost)
... ker tako meni večina ljudi (sklicevanje na splošna prepričanja)«

Vprašanja, ki spodbujajo pojasnitev in navajanje primerov

»Kaj mislite s tem?«

»Ali lahko navedete primer?«

Vprašanja, ki iščejo predpostavke

»Kaj ste predpostavili?«

Vprašanja, ki preverjajo veljavnost

»Ali to velja za vse ljudi?«

Vprašanja, ki spodbujajo iskanje posledic

»Kaj bi lahko bila posledica tega?«

Vprašanja, ki iščejo nove zorne kote

»Ali je na to mogoče gledati še drugače?«

Vprašanja, ki spodbujajo skupno razmišljanje

Otrokom pomagamo, da se v razmišljanju navezujejo drug na drugega; vidijo, da so na neko stvar mogoči različni pogledi ...

- »Kdo se strinja/nestrinja z ...?«
- »Zakaj se strinjaš/ne strinjaš z ...?«
- »Ima kdo še katero drugo idejo?«

Vprašanja, ki preverjajo razumevanje

- »Če prav razumem, s tem misliš da ... ?«

Miselni eksperiment

Podmene, pojavi, razmerja in zveze, ki v resnici ne obstajajo, a so možni;

Primer:

- »Predstavljam si, kako bi bilo, če se ne bi nikoli ničesar bali?«

Izjave vzgojiteljic, ki redno izvajajo FZO

»Otrokom ne serviram več vsega, ampak sem radovedna, kaj jim bo prišlo na misel.«

»Odkar filozofiramo, drugače gledam na vprašanja otrok – sem veliko bolj pozorna.«

»Zaradi filozofskih pogovorov sem spoznala otroke na čisto drugačen način.«

»Filozofiranje mi je odprlo povsem nova vrata. Vedno se mi zdi vznemirljivo in tudi sama najdem številne nove odgovore na vprašanja.«

Navedeno iz: Zeitler, 2012

Začetna miselna spodbuda

Video:

MTV - Fear, Animacija: Ezequiel Torres in Leandro Vargas, Rudo Company,
Povezava: <https://vimeo.com/261156444>

Zgodba:

Tako kot drugod po svetu, so bili tudi za vas Benovce nekdanji hudi časi. Ljudje so stradali, ker niso imeli dovolj hrane. Bile so tako velike obveznosti, da ljudje niso mogli shajati. Imeli so vse določeno, koliko prašičev lahko koljejo in koliko zrnja lahko odpeljejo v mlin za kruh. Zato so si pač sami pomagali, kakor so vedeli in znali. Nekateri so kar sami doma žrmljali zrnje za kruh. Drugi so se znašli in so ponoči na skrivaj odnesli v mlin. Tako je bilo tudi tisti dan. Sosed Jakob je čez dan oral s konji na njivi, ki je bila čisto pri Muri. Naletel je na ose in jih sam izoral. Ose so opikale njega in konja. Ponoči, ko so še vsi spali in je bila trda tema, je odšel na njivo, vzela s seboj velik šop slame in zažgal ose. Bil je precej neroden pri delu in ose so mu zlezle na vrat in ga vsega opikale. Obleko je kar trgal s sebe in kot brez uma skakal čisto nag okoli ognja in si otepal ose, ki so ga čedalje bolj pikale. Ravno tisti trenutek pa so prišli mimo ljudje z vrečami na ramenih. Na skrivaj so bili namenjeni v mlin. Ko so zagledali ogenj in okrog njega skakati nagega človeka, so se tako prestrašili, da so vsi v grozi zmetali vreče v stran in zbežali domov. Drugi dan je govorila že vsa vas, da se je pri Muri odprl pekel in da so hudiči ob polnoči plesali okrog ognja. Od tistega časa si ljudje niso več upali ponoči v mlin. Samo Jakob je zjutraj napregel konja, zoral njivo, vreče pa odpeljal domov v svojo klet. Šele čez nekaj let, ko so ljudje že pozabili na odprti pekel, jim je povedal resnico. Ljudje pa mu niso verjeli. (Zapisala učenka Tanja Belec, Veržej, 1982/83)



Več informacij:

<http://ucilnica.zofijini.net/category/otroke/>
<http://www.danfilozofije.net/dejavnosti/fzo/>
<https://lezdrugimismo.si/sl>

Kontakti:

Le z drugimi smo

info@lezdrugimismo.si

Dr. Tanja Pihlar

tanja.pihlar@guest.arnes.si

Ana Marija Grum

anitagrum@gmail.com

Robert Petrovič

hum.postaja@gmail.com

LITERATURA

- Akademie Kinder philosophieren. (2014). *Wie wollen wir leben?* München: Oekom Verlag.
- Aničić, K. (2002). *Nasilje – nenasilje. Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol.* Ljubljana: iz.
- Brüning, Barbara (ur.) (2015). *Menschen brauchen Menchen. Praktische Philosophie, Klassen 5/6.* Nordrhein-Westfalen: Militzke.
- Gartner, Smiljana in sodelavci (2011). *Povej mi s pravljico. Raziskovanje etike z majhnimi in velikimi otroci.* Nova Gorica: Melior, Založba Educa.
- Hladnik, Alenka; Šimenc, Marjan (ur.), (2008). *Šola, mišljenje in filozofija, Filozofija za otroke in kritično mišljenje,* Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Hymer, B., Sutcliffe, R., (2017). *Filozofija za otroke: zelo kratek uvod.* Ljubljana: Krtina.
- Košir Prosen K. (ur.). (2005). *Delavnice od blizu.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo = Association against Violent Communication.
- Matthews, Gareth (1989). *Philosophische Gespräche mit Kindern.* Berlin.
- Morf Zoller, Eva. (2011). *Selber denken macht schlau. Philosophieren mit Kindern und Jugendlichen.* Basel: Zytglogge Verlag.
- Šimenc, Marjan (2006). *Didaktika filozofije,* Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za filozofijo.
- Šimenc, Marjan (2018). *Potenciali filozofije za otroke kot preventive proti nasilju, Analiza, številka 3, leto XXII.* Ljubljana: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti.
- Zeitler, Katharina (2012). *Siehst du die Welt auch so wie ich? Philosophieren in der Kita.* Freiburg/Basel/Wien: Herder.